

UDK 1792(497.5)(091)
Pregledni članak
Primljen 24. 6. 2011.
Prihvaćen 13. 3. 2012.

JASMINKA BRALA-MUDROVČIĆ

Učiteljski fakultet u Rijeci
Odsjek u Gospiću
Dr. A. Starčevića 12
HR-53 000 Gospić
e-mail: jbmudrovacic@ufri.hr

PERO BUDAK I KAZALIŠTE

U radu se analizira odnos Pere Budaka i kazališta. Budakova ljubav prema kazalištu počela je još u ranim danima autorova djetinjstva i trajala je duže nego prosječni ljudski život. Uvijek je bio aktivno uključen u kazališni život bilo kao glumac, redatelj, inicijator ili ravnatelj raznih kazališta. Budak je i svojim književnim stvaralaštvom blizak kazalištu. Po broju izvedenih predstava i po broju lokacija na kojima su izvođene jedan je od naših najpopularnijih dramskih pisaca. Neke njegove drame od svoga nastanka pa do danas žive punim životom na našim pozornicama, ali su izvođene i na pozornicama diljem svijeta. Prevođene su i izvođene i na stranim jezicima. Njegove najpopularnije komedije doživjele su i po nekoliko stotina izvedbi, npr. *Klupko* je od praizvedbe 1953. u Komediji do danas na toj pozornici nanizalo oko 300 izvedbi, kao malo koja domaća ili strana komedija, a prikazivala su ga i mnoga hrvatska profesionalna kazališta i nebrojene amaterske družine. Gotovo sva naša kazališta igrala su *Mećavu* s rekordnim brojem repriza. Repertoarni pregled scenskih uprizorenja dramskih djela govori o Budakovoj kontinuiranoj prisutnosti na hrvatskim kazališnim pozornicama.

Ključne riječi: Pero Budak, drama, kazalište, komedija

Pero Budak¹ nedvojbeno je jedna od najznačajnijih književnih osobnosti u hrvatskoj književnosti dvadesetoga stoljeća. U bogatom opusu ovoga knji-

¹ Rođen je u Trebinju u Bosni i Hercegovini 21. lipnja 1917, a umro je u Zagrebu 4. prosinca 2008. godine.

ževnika moguće je prepoznati pjesnika, dramatičara i romanopisca. Pjesnik i romanopisac nalaze se u sjeni dramatičara, što i ne začuđuje jer je Budak više od pola stoljeća bio predan kazalištu te je kao kazališni čovjek poznao sve njegove tajne. Uvijek je bio aktivno uključen u kazališni život bilo kao glumac, redatelj, inicijator ili ravnatelj raznih kazališta. Poslije praizvedbe *Mećave* i *Klupka* 1952. i 1953. nizom dramskih tekstova neprestano je prisutan na hrvatskim kazališnim pozornicama, a ti su mu tekstovi priskrbili i uočljivu europsku, pa i svjetsku recepciju, što mu ujedno određuje ugledno mjesto među hrvatskim dramatičarima. Za njega se uvijek pokazivao primjeren interes u književno-povijesnim i kazališno-povijesnim pregledima. Uostalom, svojim radom Budak je utjecao na oblikovanje hrvatskoga dramskoga dijaloga, pa se već i stoga smatra jednim od najznačajnijih dramatičara u nas. Razumijevanju njegova impozantnoga stvaralaštva pridonijet će i analiza odnosa Budaka i kazališta te pogled na popis dužnosti i položaja koje je Budak uspješno obavljao volonterski, uza svoj redoviti rad, a svi su vezani uz kazalište: bio je glumac u Hrvatskom narodnom kazalištu (10 godina; 1940–1950), redatelj u kazalištu Komedijska (3 godine; 1950–1953), direktor u Dramskom kazalištu Gavella (17 godina; 1953–1970), direktor u osnivanju u Teatru Scena revolucije (5 godina), predsjednik Savjeta Akademije za kazalište, film i televiziju (4 godine), predsjednik Savjeta Pionirskoga kazališta (danas Kazalište mladih – 10 godina), predsjednik Umjetničkoga savjeta kazališta Komedijska (3 godine), predsjednik Savjeta Radničkoga kazališta Trešnjevka (3 godine), potpredsjednik Zajednice profesionalnih kazališta Jugoslavije (8 godina), potpredsjednik Zajednice umjetnika Hrvatske (4 godine), potpredsjednik Udruženja dramskih umjetnika Hrvatske (4 godine), član Kazališnoga odbora grada Zagreba (4 godine), član odbora za scensku umjetnost Komisije za kulturne veze s inostranstvom (6 godina) ... Bio je direktor Nakladnoga zavoda Matice hrvatske (1970–1980), a uređivao je i nekoliko dramskih biblioteka (*Scenu*, *Dramsku biblioteku Zagrebačkoga dramskoga kazališta*).

Budak kao glumac

“Teatar je velik i vječan, krhki su oni koji ga vode; kriza je bila u njima. Ljudi iz teatra izgubili su glavu pred velikim pohodom tehnike, ali pokazalo se, da film uza sve svoje kolosalne prednosti, kao što su, na primjer, neusporediva jeftinoća izvaredne mogućnosti kamere, fantastično efikasna propaganda, uza sve to ipak ne može zamijeniti teatar u osnovnoj njegovoj karakteristici: živi čovjek igra pred živom publikom. Ta toliko razvikana kriza kazališta, koja je nastala, kada je teatar bio primoran odreći se monopola

lističkoga položaja jednoga i sveobuhvatnoga umjetničkoga spektakla, bila je u stvari velika pobjeda unutarnje snage i čistoće naše umjetnosti. Prividno siromaštvo otkrilo se iznenadno kao skrivena ljepota, neprocijenjivo bogatstvo, neiscrpn i rudnik stvaralačkih mogućnosti. Mi, kazališni ljudi, spoznali smo, da ono osnovno, što u našoj umjetnosti treba čuvati, njegovati i razvijati, jest čistoća naše igre pred gledaocem, djetinjska vjera u realnost ovoga fiktivnoga, pozorišnoga svijeta, suptilna komunikativnost, neprestana izmjenjena stvaralačkih poticaja između pozornice i gledališta, glumca i publike. Nije fraza, da je glumčeva umjetnost životno vezana za impulse iz gledališta i da su pozornica i gledalište u visokim dometima kazališne umjetnosti zapravo jedno jedino tijelo povezano u sebi hiljadama krvnih žilica.”²

Tako je govorio Budak već kao direktor jednoga kazališta, iznoseći svoju ljubav, divljenje i gotovo opsesiju kazalištem. Veza povezana “hiljadama krvnih žilica” Budaka i kazališta počela je još u ranim danima Budakova djetinjstva. Njegova je obitelj bila mnogobrojna pa je kuća uvijek bila puna djece, rođaka, prijatelja i znanaca. Uvijek se pjevalo, igralo, sviralo i zabavljalo. Često je trebalo nešto recitirati, izvoditi, ispričati. Sestre su pjevale, otac je svirao, brat je pričao, a najmlađa djeca (uključujući i Peru) izvodila su neke točke. Prvi ozbiljni glumački nastup imao je Pero u drugom razredu osnovne škole u Lovincu. Poslije se, u Zagrebu, za vrijeme čitavoga gimnazijskoga školovanja bavio amaterskim kazalištem. Sa sedamnaest godina nastupio je pred katedralom. Sjeća se Budak da su to bile pasionske igre, da je sudjelovalo i Hrvatsko narodno kazalište, “davalo je *Postojanog princa* Calderona de la Barce, s Dubravkom Dujšinom u glavnoj ulozi, zatim su Jedermann daval i Hrvatski kazališni dobrovoljci. To je bila Freudenreichova teatarska grupa, zatim Hrvatski katolički kasino i Dramski klub Thalia u kojem smo mi mladi igrali, sjećam se da sam u *Izgubljenom sinu* igrao naslovnu ulogu. Pred katedralom su bile napravljene velike drvene tribine koje su mogle primiti blizu tisuću ljudi, i tu su se održavale predstave kojima je portal katedrale bio zapravo glavna kulisa pred kojom se igralo. Poslije nikad više nisu bile tribine dignute tamo, nego pred crkvom Sv. Katarine, gdje smo također, kao HNK, igrali neke komade, ali ne više pasionske igre, nego Brezovačkog i sl.” (*Hrvatsko slovo* 1997).

Za vrijeme Budakova studija u Zagrebu otvorila se Glumačka škola pa se on usporedo bavio anatomijom i kazalištem. Budak je napustio medicinu mada je bio nadomak diplome. Desetak je godina bio glumac i istakao se “kao interpret mladih junaka i ljubavnika, ostvarivši s velikim uspjehom niz

² Dio iz govora koji je održao direktor Pero Budak na otvorenju Zagrebačkoga dramskoga kazališta 30. X. 1954.

zapaženih kreacija, napose kao Lisandar (Shakespeare, *San ljetne noći*), Casio (Shakespeare, *Otelo*), Cleante (Moliere, *Škrtac*), Jugović (Brezovački, *Matijaš Grabancijaš dijak*), Fabricio Pisoglavici (Ljubovnici), Grgur Gozetić (Bogović, *Matija Gubec*) itd.” (*Enciklopedija Hrvatskog narodnog kazališta* 1969: 213). Zatim ga je zainteresirala režija poslije koje je počeo pisati. Prvo izvedeno djelo bila je *Mećava* 1952. godine u HNK-u. “Sastav ansambla”, sjeća se Budak, “bio je doista reprezentativan: Emil Kutijaro, Mira Župan, Mila Dimitrijević, Đuka Tadić, Ivan Pajić. Tom je predstavom Kutijaro obilježio 30-godišnjicu svoga rada, premda su ga u kazalištu savjetovali da za tu prigodu odabere neki poznatiji komad. No on je inzistirao na drami nepoznatoga autora. Nekoliko godina nakon zagrebačke praizvedbe *Mećavu* su već igrala 54 profesionalna teatra. Znalo se dogoditi da se u jednoj večeri daje istovremeno po dvadesetak verzija u cijeloj zemlji ...” (*Vjesnik* 1981).

Nakon trogodišnjega redateljskoga rada Budak je odbio ulogu, koja je san svakomu glumcu, ulogu Hamleta u HNK-u, koju mu je povjerio Tito Strozzi. Naime, na prijedlog inicijativnoga odbora, na čelu s Brankom Gavellom, izabran je za direktora novoosnovanoga Zagrebačkoga dramskoga kazališta. Na tom je mjestu ostao punih 17 godina. Sudjelovao je i u osnivanju Komedije, popularnoga zagrebačkoga kazališta.

Budak kao redatelj

Zapaženu djelatnost, koja je zanimljiva za njega kao dramatičara, razvio je Budak ne samo kao pokretač, izdavač i urednik nekoliko biblioteka dramskih djela i kao rukovoditelj u različitim udruženjima dramskih umjetnika, već i kao redatelj.

Ta dugogodišnja i raznolika profesionalna kazališna djelatnost nedvojbeno je uvelike utjecala na njegovo dramsko stvaranje, jer se radeći u kazalištu neprestano susretao i upoznao sa starim i novim dramskim djelima te s praktičnim pitanjima oko njihova izvođenja na pozornici. Postao je pravi znalac pozornice sa svim njezinim zakonitostima te je iz vlastite motivike uspijevaao izbiti scenski najsnažnije adute. “I tako Budak na prvi pogled postiže zadivljujućom lakoćom prizore snažnih dramskih sukoba, od kojih su neki, kao oni najbolji iz *Mećave*, odista i bujno transponirani odbljesci istinskih životnih drama ličkoga podneblja. U drugim pak slučajevima tehnika i vješto baratanje primamljivim arsenalom scenskih, pomalo melodramatskih efekata, na trenutak zaokupe gledaoca svojom silinom, ali se ubrzo otkrije da se sukobljavanje snažnih značajeva ili nizanje komičnih situacija nalazi na vješto sagrađenu postolju prepoznatljive artificijelne kazališne mehanike” (Batušić 1971a: 389).

Kao pisac uspješnih scenskih djela dokazao se puno puta, a ništa manje nije bio uspješan ni kao redatelj klasičnih i suvremenih djela, koja su se izvodila na pozornicama Kerempuhova vedroga kazališta i Zagrebačkoga gradskoga kazališta Komedijska. U razdoblju od 1950. do 1952, kada se intenzivno bavio redateljskim poslom, ta su dva kazališta ponudila publici 383 predstave. Repertoar je bio raznolik, ali se već i tu mogla naslutiti Budakova sklonost veselim i komičnim životnim scenama.

Dvadeset i pet izvođenja doživio je zanimljiv Budakov *Program* iz 1950. godine, koji se sastojao od *Slike o bijegu Čang-Kaj-Šeka iz Kine*, *Slike iz života jugoslavenskih polit-emigranata u Rumunjskoj*, *Aktovke s našega sela*, dramatizirane pjesme Skendera Kulenovića i komičnoga baleta, a ništa manje zanimljivi nisu bili *Talenti* Vatroslava Mimice, jezovita filmsko-kazališna dramska priča Mirka Tišlera *Okno pakla* ili informbirovski vašar u gradu Moskvinu *Drž te lopova*.

U Komediji se 1950. premijerno izvela aktovka u jednom činu *Kirija* Branislava Nušića, koja se u istom kazalištu izvodila 25 puta kao i *Bratska pomoć*, istinit događaj obrađen u komično-tragičnoj opereti u dvije slike, Mire Škrgatića.

Nela Eržišnik je žena s kojom je Budak surađivao cijeli život i s kojom ga je vezalo toplo prijateljstvo,³ ali su ostvarili i uspješnu poslovnu suradnju 1951. godine kada je Budak režirao sliku iz života tarzanaša i kokotaša *Kiki Nele* i Zdenka Jurjevića-Škrgatića. U Komediji se ta predstava izvodila tri-desetak puta.

Ništa manje nisu bile zapažene izvedbe Mitrovićeve velike opere u jednom činu *Dodite sutra* i Tišlerove istinite priče iz Ureda za socijalno osiguranje *Zdravo bolesni* o čemu svjedoči podatak o odigranih 68 predstava. Tiš-

³ Budući da je Budak bio aktivan na svim poljima javnoga kulturnoga života preko pola stoljeća, posjeduje bogatu korespondenciju. Dopisivao se s brojnim Ličanima, također djelatnicima u kulturnom životu, poput Julija Derossija, Grga Rupčića ... Izmjenjivao je misli pismima s Brankom Gavellom, s gotovo svim redateljima i direktorima kazališta diljem nekadašnje Jugoslavije: Ivanom Martonom, Ernestom Fišerom, Duškom Ljuštinom, Krešimirom Dolenčićem, Kostom Spaićem ... Dopisivao se s gradonačelnicima grada Zagreba Borisom Buzančićem i grada Gospića, a predsjednici država redovito su mu čestitali rođendane. Tako su česti telegrami i pisma Tita, ali i Stipe Mesića. Dopisivao se s glumcima i književnicima pa se nailazi na imena: Kole Čašule, Nela Eržišnik, Skender Kulenović, Miroslav Krleža, Marija Kohn ... Nailazi se i na važna znanstvena imena: Branko Hećimović, Dragutin Rosandić, Vlatko Pavletić ... Ta je bogata korespondencija sačuvana uz dokumente, izreske iz dnevnoga tiska, kazališne knjižice i listiće, časopise i knjige vezane uz Budakovu dugogodišnju književničku i kazališnu te općekulturnu djelatnost te čini bogatu piščevu kućnu arhivu, a velik dio dokumenata nalazi se u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe u Zagrebu.

lerovo veselo sportsko planinarenje s tužnim završetkom *U ofsajdu* izvodilo se 20 puta.

O kulturnim zbivanjima u Bugarskoj i Mađarskoj iz pera Steve Vujatovića i Ljubiše Pavića (*Sve za aplauz*) publika je saznavala 25 puta, koliko je bilo predstava, a 29 puta su publika i glumci polazili smiješnu školsku obuku (*IV B*).

Vrhuncu redateljske karijere približio se Budak režirajući *Dosadnu komediju* Fadila Hadžića, koja je od praizvedbe 1952. do posljednje predstave 1953. igrana 14 puta.

Iste godine osnovano je Zagrebačko gradsko kazalište Komedija, koje svoju veliku uspješnicu dobiva u Budakovoj komediji *Klupko*. U režiji Đokice Milakovića odigrane su do 1958. godine 142 predstave, a Pero Budak uzeo je redateljsku palicu i obnovio 1966. svoje djelo, koje je u sljedeće dvije godine igrano 36 puta. Kao ni većinu komediografa pedesetih godina,⁴ ni Budaka nije zanimalo ismijavanje predstavnika političkoga života, nego se okrenuo tradicionalnim komičnim temama i motivima: ljubavnim zapletima, vragolijama duhovitih spletkara, prepoznavanjima izgubljenih rođaka ... Golemomu uspjehu *Klupka* pridonio je i govor likova, govor kojim se i mi koristimo u svakodnevnom životu pa su nam likovi time odmah prisniji i simpatičniji, a i sentimentalniji kraj, koji je u publici budio nadu u mogućnost ostvarenja sreće koja pobjeđuje nesreću, pridonio je tomu da je ova komedija, bila i ostala, jedna od naših najizvođenijih komedija. Povodom premijere *Klupka* 1966. u izvođenju ansambla kazališta Komedija, u Budakovoj režiji, Mani Gotovac piše: “O *Klupku* sve znamo. I o načinu njegova izvođenja. Nije još prošlo pravo vrijeme pa da bismo prema ovoj popularnoj folklornoj komediji uspostavili jedan novi, drugačiji odnos, koji će to djelo svakako jednom preispitati. Nemamo za sada ni jednu novu primisao. I tako je to *Klupko* kazališta Komedija ono isto koje smo već vidjeli mnogo puta na mnogim pozornicama u ovoj zemlji, amaterskim i profesionalnim. I nema u ovim predstavama nekih izrazitih razlika. One se, manje-više, reproduciraju. Jedino neki bolji ili lošiji glumac. Sve je ostalo već poznato. (...) Djelo nasmijava, zabavno je i nema mnogo sumnje da će ići kod publike” (Gotovac 1966).

Ista premijera pobudila je pažnju novinara *Vjesnika*, koji je zapazio da Budak posjeduje zavidnu vještinu u sastavljanju tipične pučke komedije

⁴ O hrvatskoj književnosti toga razdoblja, o pluralizmu stilova i htijenja pišu dva znalca povijesti hrvatske književnosti, osobito dramske: Branko Hećimović („Uvod u suvremenu hrvatsku dramsku književnost ili u traženju bitnih osobina strujanja“, *Vidik*, god. XX, serija III, br. 16–17–18, listopad–studeni–prosinac 1973) i Boris Senker (*Hrestomatija novije hrvatske drame*, II. dio (1941–1995), Disput, Zagreb, 2001).

koja računa na izravni kontakt s publikom jer je publika veoma dobro, čak izvrsno primila tu predstavu i gledalište se u toku dvosatne predstave upravo orilo od smijeha. ”Svoju komediju režirao je autor. I to je bila dobra solucija kazališta Komedije. Budak je u svojoj režijskoj koncepciji bio jasan, rječit, pomalo uprošćen da bi bio što izravniji, potpuno siguran u teatarskoj akcentuaciji djela, ne okolišajući da vicu dade dimenziju sočnosti, pa makar u tome išao i do karikiranja. Imajući iskustvo na kojim točkama ta komedija hvata gledaoca, Budak je takve komediografske dionice pripremao i vrlo jednostavnim mizanscenskim potezom plasirao. Kakvom je intonacijom započeo predstavu (a to je ton lepršave igre za zabavu) tako je držao temperaturu izvedbe do kraja. U tom smislu, pa i u stilskim karakteristikama, naročito u faktografskim siglama, Budak je predstavu učinio zaokruženom” (Puljizević 1966: 4).

Budak kao ravnatelj

Budakova veličina proizlazi iz njegova odnosa prema kazalištu. Na samom početku rodila se ta ljubav prema sceni i potreba za velikim radom kako bi se postigao uspjeh. O tim prvim danima Budak je rado govorio: ”Došao sam u kazalište kad su scenom suvereno vladali velikani: Gavella, D. Dujšin, V. Podgorska, T. Srozz, V. Afrić (...). Odnos prema radu, prema svojoj ulozi, prema kazalištu kao svom domu gotovo da je nemoguće danas opisati. Ta ozbiljnost kojom se prilazilo radu! Svaka predstava bila je ‘biti ili ne biti’. Gotovo da nije postojao svijet ni život izvan zidina kazališta. Mi mladi, tome smo se odmah podložili i upijali tu odanost kazalištu i svom pozivu. Kazališni umjetnik nije bilo zvanje već poziv. Zato nitko nije gledao na radno vrijeme, na norme, bodove i tome slično” (*Arena* 1981).

Budak je sudjelovao kao rukovoditelj, organizator i redatelj u radu zagrebačkih amaterskih kazališnih družina i prije nego što je postao umjetnički direktor Kerempuhova vedroga kazališta 1949. i 1950. godine. U vremenu od 1950. pa do 1953. redatelj je u kazalištu Komedija. Godine 1953. postavljen je za direktora novoosnovanoga Zagrebačkoga dramskoga kazališta, danas kazališta Gavella, kojemu ostaje na čelu sve do 1970. kada postaje direktor Nakladnoga zavoda Matice hrvatske. Do osnivanja novoga kazališta došlo je iz želje za pluralizmom u glumištu, dakle za nečim drugačijim i različitim od postojećega, što je vidljivo iz činjenice da je Budak zajedno s Kostom Spaićem, Mladenom Škiljanom, Nelom Eržišnik, Mijom Oremović, Vjerom Žagar, Dragom Krčom, Perom Kvrčićem, Svenom Lastom, Josipom Marottijem, Mladenom Šermentom, Dukom Tadićem i Brankom Gavelom kao glavnim autoritetom osnovao novo kazalište, s kojim je osvajao novi

prostor i oblikovao svoj identitet. Boris Senker je ustvrdio da poslijeratna hrvatska drama nastaje iz dijaloga koji se rodio na pozornici s koje su se sada smjela postaviti bar neka provokativnija pitanja i tako “uznemiriti” javnost. “Prostor koji su totalitarni režimi prisvojili za sebe – oba puta u ime naroda, razumije se – te u njemu poldrug desetljeća držali svaki svoj monolog, ili nastojali spriječiti da na površinu izbiju potisnuti glasovi, glasovi ušutkanih i zanijekanih, taj se nadzirani prostor postupno preobrazio u mjesto dijaloga umjetnosti sučeljene politici i/ili ideologiji, ćudoređa, osjećaja i uma sučeljenih moći, hereze sučeljene dogmi, individuu sučeljena kolektivu i/ili instituciji” (Senker 2000: 23), u kojem se afirmira individulizam (individuum nasuprot kolektivu), a s njim i pluralizam. Ti su individui prisutni u našim dramama od pedesetih do sedamdesetih godina.

Što se događalo s komedijom? Većina hrvatske dramatike dvadesetoga stoljeća bila je opterećena teškim pitanjima, sudbinskim dvojabama, na dramu se gledalo kao na književnu vrstu s pomoću koje se objašnjavaju moralna ili filozofska pitanja (otuđenost, egzistencijalizam, pobuna intelektualaca ...). U takvu kulturnom ozračju komedija pedesetih godina nije imala gotovo nikakva poticaja pa je i “normalno” da je donekle zaostajala u svemu iza ozbiljne dramatike, bila je zapostavljena, usprkos bogatoj tradiciji. No, Budaku je ozbiljnost i odgovornost teatra dosadila pa je počeo raditi na osnivanju zabavne pozornice (istaknuto mjesto pri tome pripada i Fadilu Hadžiću) te je i to pogodovalo osnivanju novoga kazališta.

Gotovo 27 godina bio je u udruženjima dramskih umjetnika, koji ga 1977. predlažu za nagradu i odlikovanje zbog velikoga doprinosa kazališnomu životu (sudjelovao je u komisijama za pripreme nacrtu kazališnoga zakona, zakona o autorskim pravima, statusa samostalnih umjetnika ...). Uvijek je na sastancima takvih udruženja držao govore i iznosio ozbiljne misli o stanju kazališta, o ulozi kazališta u prosvjećivanju masa, formiranju svijesti i stvaranju kulturnih navika i razvijanju ukusa ljudi. Davne 1961. na jednom takvom kongresu dramskih umjetnika Budak je govorio o kazalištu kao sredstvu borbe za slobodu: “Putem teatra, kroz umjetničku riječ, trebalo je ispitati, provjeriti i fiksirati egzistenciju narodnoga jezika, a kroz to i egzistenciju samoga naroda, i u njemu pobuditi i razvijati nacionalnu svijest i želju za slobodom. Dakako da su u tom nastojanju i sve druge umjetnosti dale svoj doprinos, no bez skromnosti možemo reći, da je snaga žive riječi, koje je esencijalni potencijal teatra, daleko veća i daleko efikasnija, a da je to pogotovo bila, ako se uzmu razdoblja naše historije, koja označavaju stanje rasprostranjenja nepismenosti u narodu, kojem je teatar bio gotovo jedini mogući način primanja kulturnih i umjetničkih tvorevina. Tako je teatar sa svojim pristupačnim repertoarom oduševljavao publiku svagdje i na svakom mjestu, preko putujućih trupa i stalnih teatarâ. Iako je dobar dio toga repertoara, gle-

dan današnjim očima, naivan, sentimentaln i često deklarativan je po izboru i po načinu realizacije, on je ipak u ovim uslovima imao sve mogućnosti da animira i mobilizira snage, ujedinjujući ih u želji za slobodom. Kazalište je na svoj kazališni način i svojim umjetničkim sredstvima, uz ostale snage i faktore, pomoglo našem narodu da osjeti i sebe” (Budak 1961b: 4). Ili je pak govorio o ulozi dramskoga pisca, koji mora biti sastavni dio kazališta, mora biti izravno uključen u rukovođenje kazalištem i za to dobivati naknadu kao i svi ostali kazališni djelatnici.⁵ Naglašavao je i ulogu kazališta u odgoju mladih. Kazalište djeci može dati prve životne upute i to nenametljivo kroz igru i zabavu. A na putu osvajanja nove publike kazalište je postalo i mobilno. Ta se mobilnost posebno sviđala i Budaku (Budak 1959), jer se kazalište izlazeći iz svojih dvorana i ulazeći u domove kulture, tvorničke hale, učionice ... približava ljudima i tako širi svoju kazališnu publiku. Otuda i velika potreba za brojnim kazalištima, većim i manjim, stalnim i repertoarnim, revijskim, političko-satiričnim, studijskim, eksperimentalnim ... jer će ona pomagati društvu u neprestanom razvitku prema osmišljavanju egzistencije ljudskoga društva, prema općoj i potpunoj humanizaciji čovjeka (Budak 1961a).

O stanju kazališta u Hrvatskoj 1962/63. Budak je napisao ozbiljan tekst i objavio ga u *Pozorišnom životu*. Najzanimljiviji dio je o potrebama amaterskih kazališta: “U amaterskim kazalištima vidimo dobre umjetničke rezultate uglavnom tamo gdje je jezgro profesionalno, ili pak u onim gradićima i mjestima gdje amaterizam ima tradiciju. Prema tome, veći pokrajinski centri kao Gospić i Otočac, pa Virovitica, Slavonska Požega i Vinkovci te Koprivnica, trebali bi imati (tamo gdje još nemaju) stalna amaterska kazališta sa profesionalnim jezgrima. To jezgro ne bi smjelo biti niti manje od pet niti veće od deset, jer onda to nije više pravo amatersko kazalište. Dakako da manja mjesta i sela neće moći imati profesionalne glumce pa čak ni stručnoga redatelja. Zato bi bilo dobro u pedagoškim školama uvesti predmet: sceniski izraz. Tako bi se učitelji, kao budući rukovodioci kulturnoga i zabavnoga života na selu, već u školi upoznali sa kazalištem i kazališnom umjetnošću, što bi im bilo na korist u kasnijem praktičnom radu na selu. Najveći nedostatak širega kazališnoga amaterizma jest u tome što kazališni amateri svu svoju aktivnost utapaju u okupljanju samo onih ljudi koji pokazuju interes za aktivno glumljenje. Trebali bi okupljati i ljubitelje kazališne umjetnosti. Oni bi trebali biti organizatori gostovanja profesionalnih i amaterskih kazališta u njihovim mjestima i propagatori kazališne umjetnosti. Tako shvaćeno amaterstvo bila bi velika pomoć za intenzivniji kazališni život cijele republike” (*Pozorišni život* 1962/63: 1–8).

⁵ Izvod iz referata na skupštini Udruženja dramskih autora Jugoslavije.

Koliko je kazalište bila Budakova opsesija, dokazuju i dvije objavljenje knjižice o kazalištu. Prva je objavljena 1956. pod naslovom *Suvremeno kazalište i njegova uloga u kulturnom životu zemlje*, a druga 1957. okrunjena je jednostavnim naslovom *Kazalište i publika*. U njima Budak analizira ulogu kazališta u društvu, položaj publike, ulogu glumaca i ostalih kazališnih ljudi, važnost dramaturgije, režije, važnosti kazališta u kulturnom preobražaju zemlje ... “Kazalište doprinosi stvaranju oplemenjenog čovjeka” (Budak 1958: 5 i 8) – blistava je misao izrečena iz usta našega autora koji je putovao diljem svijeta, posjećivao kazališta i tako se upoznavao s idejama, rješenjima i dosjetkama modernoga kazališta.

Kako su ga doživljavali prijatelji i glumci kao ravnatelj, možda najbolje ilustrira pismo dive hrvatskoga glumišta Marije Kohn, koje svjedoči da su kazališni ljudi svim svojim bićem vezani uz kazališne daske na kojima se uvijek iznova rađaju, žive i umiru, uvijek u drugoj situaciji, uvijek u drugom licu privlačeći prošlost nadohvat ruke i uživajući u vizionarskim izletima u budućnost, želeći pri tome ostvariti teatar istine, umjetnički teatar, istinsko kazalište: “Kako vrijeme prohodi, tako čovjek sabire i odabire. Ako Ti to išta govori – Ti si moj jedini direktor bio i ostao.”⁶

Budak kao pisac

Po broju izvedenih predstava i po broju lokacija na kojima su izvođene Budak je jedan od naših najpopularnijih dramskih pisaca.⁷ Neke njegove drame od svoga nastanka pa do danas žive punim životom na našim pozornicama, ali su izvođene i na pozornicama diljem svijeta (Engleska, Poljska, Italija, Češka, Mađarska, Njemačka, Slovačka, Australija i Kanada). Prevođene su i izvođene i na stranim jezicima: slovenskom, makedonskom, talijanskom, mađarskom, albanskom, rumunjskom, turskom ... Budakove najpopularnije komedije doživjele su i po nekoliko stotina izvedbi, npr. *Klupko* je od praiizvedbe 1953. u Komediji do danas na toj pozornici nanizalo oko 300 izvedbi, kao malo koja domaća i strana komedija, a prikazivala su ga i

⁶ Pismo je sačuvano i nalazi se u Budakovoj kućnoj arhivi.

⁷ *Repertoar hrvatskih kazališta do 1990.* daje podatke o broju izvedbi dramskih (i drugih) djela naših pisaca. Tako su primjerice djela Ive Vojnovića, Ive Brešana i Pere Budaka doživjela sličan broj izvedbi (Ivo Vojnović – 1469, Ivo Brešan – 1433, Pero Budak – 1507), dok su djela Ivana Gundulića, Slavka Kolara, Petra Petrovića Pecije ili Milana Begovića doživjela manji broj izvedbi na pozornicama hrvatskih kazališta (Ivan Gundulić – 347, Slavko Kolar – 566, Petar Petrović Pecija – 772, Milan Begović – 839). Djela Marina Držića i Miroslava Krleža najviše su uveseljavala publiku jer su doživjela zavidan broj izvedbi (Marin Držić – 3078, Miroslav Krleža – 3738).

gotovo sva hrvatska profesionalna kazališta i nebrojene amaterske družine. Gotovo sva naša kazališta igrala su *Mećavu* s rekordnim brojem repriza.

Otkud tolika popularnost? Jesu li privlačni likovi, jezik, ideje ili nešto slično? Budak je osobit u svakom smislu pa je uspio sve te posebnosti teksta spojiti u zanimljive cjeline, a kako je i sam bio kazališni čovjek, znao je koliko je važna i dobra suradnja s redateljem, glumcima ... kako bi se rodila jedna uspješna predstava, koja bi bila prava preslika kvalitetnoga dramskoga djela. O tom je odnosu progovorio davne 1953. u *Narodnom listu* odgovarajući na novinarovo pitanje je li osjetljiv na razne interpretacije redatelja: “Smatram udio redatelja i glumca potpuno jednakim udjelu autora. Nikako se ne mogu složiti s redateljima i glumcima, koji sami sebi ograničavaju svoj kreativni udio u scenskoj realizaciji dramskoga teksta, polazeći od vjerovanja, da je riječ sve. Vjerujem i tvrdim, da osim napisane riječi postoji na sceni glumac s rukama, nogama, glavom i trupom; da je tu mimika, gesta, pokret tijela, igra oka, glas, koji se prelijeva u bojama i tonovima, osjećaji i doživljaji, koji sve to povezuju i svemu daju smisao, oblik i ljepotu. Tko može sve to negirati jednom napisanom riječju?! Riječ živi na sceni u potpuno jednakopravnom odnosu sa svim nabrojenim i ako je bila poticaj za taj scenski život i temelj, na kojoj je sagrađena ta čudesna građevina – dramska predstava. Zato, kad me pita neki redatelj, smije li kratiti neki tekst u mojim dramama, ja mu odgovaram: ‘Ja sam svoje dao – napisao sam dramu, sad je red na tebi i glumcima. Vi treba da napravite predstavu. Poslužite se mojim tekstom onako i onoliko, koliko vam treba da učinite dobru predstavu. Nastojte jedino predstavom reći ono, što sam ja htio reći dramom. Ako to ne možete učiniti na interesantan način držeći se redosljeda činova, kako sam ih napisao, vi počnite s posljednjim a završite s prvim’” (B. 1953).

Sve te posebnosti, a i kvalitetan odnos s kazalištem i kazališnim ljudima, urodile su uspješnim praizvedbama Budakovih drama. Nakon praizvedbe *Mećave* na pozornici Hrvatskoga narodnoga kazališta 24. II. 1952. svake od nekoliko sljedećih godina izvodilo se po jedno novo Budakovo dramsko djelo. Do praizvedbe *Klupka* u kazalištu Komedija dolazi već 31. I. 1953, drama *Zaboravljeni* prikazuje se 1954. u Amaterskom kazalištu u Našicama. Prva izvedba drame *Potez kistom* daje se 5. III. 1955. u šibenskom Narodnom kazalištu. Slijedi izvedba *Svjetionika* u Zagrebačkom dramskom kazalištu 7. XII. 1956, a zatim HNK otvarajući svoju stalnu scenu u Sisku izvodi *Na trnu i kamenu* 3. XI. 1958. Omladinska pozornica Zagrebačkoga pionirskoga kazališta (Zagrebačko kazalište mladih) 7. V. 1960. prikazuje prvi put dramu *Suza u svitanju*, koja je poslije objelodanjena pod naslovom *Proljeća bez ljeta*. Komediju *Tišina! Snimamo!* publici predstavlja Zagrebačko dramsko kazalište 18. II. 1961, dok praizvedbu drame *Žedan izvor* daje Narodno po-

zorište u Zenici 17. X. 1968. *Nakot Balabana* izvodi teatar Scena revolucije u Dramskom kazalištu Gavella 13. 3. 1981. *Teštamenat* je prvi put ugledao svjetla pozornice 7. XII. 2003. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku.

Budak je svojim djelima doživljavao zapažen uspjeh kod publike, i to nerijetko jer je desetljećima bio kontinuirano prisutan na hrvatskim kazališnim pozornicama, što je vidljivo iz repertoarnoga pregleda tih djela u Hrvatskoj.

U teorijama književnosti Budak je predstavljan kao pisac kroz čije se stvaralaštvo protežu glavne niti vodilje – narativnost, folklorna obilježja, sklonost smiješnomu, optimizam i duboki humanizam.⁸ U stvaranju djela koja govore o prošlosti oslanja se na tradicionalna iskustva dramskoga stvaranja. “Realistički oživljava sudbine ljudi i događaje s razmeđa devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća odnosno iz međuratnih godina, te preko osude nekadašnjih društvenih i gospodarskih prilika uspostavlja doticaj sa svojim vremenom” (Hećimović 1977: 7). Takav je odnos postignut primjerice u *Mećavi* “koja je nadživjela doba svoga nastajanja i brojnih premijernih izvođenja te prolaskom vremena i obnovljenim odlaženjem našeg življa na rad u inozemstvo stekla gotovo veću sadržajnu aktualnost nego što ju je imala u danima svoje praiizvedbe” (Hećimović 1977: 8).

Seoska tematika, regionalno locirana radnja i lokalno obojen govor karakteristike su suvremene hrvatske dramske književnosti pa se Budakovo stvaralaštvo može promatrati i na toj razini, a u odnosu na Slavka Kolara (*Svoga tela gospodar*), Ivu Brešana (*Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*), Dragu Gervaisa⁹ (*Dusi*), Ivana Kušana (*Svrha od slobode*) ...

⁸ “Budakov dramski korpus najvećim se dijelom nastavlja na tradiciju hrvatskih dramskih tekstova s ruralnom, regionalnom ličkom tematikom (A. Starčević, P. Pecija Petrović, M. Ogrizović), odnosno na njezino naturalističko dramsko iskustvo. U njegovim komedijama često ima elemenata folklor, glavni nositelji radnje obično su ličke šaljivčine, a komično se ostvaruje vještima zapletima te jezičnim kontrastiranjem. Osim ‘vesele igre’ *Povratnika*, sve su komedije napisane ličkim dijalektom, dok su drame, izuzev *Mećave*, napisane književnim štokavskim jezikom. Iznimno plodan i uspješan u svim žanrovima, B. je u novijoj hrv. književnosti najznačajniji kao vrstan komediograf (*Klupko, Tišina! Snimamo!*)” (*Leksikon hrvatskih pisaca* 2002: 114).

“Njegove komedije, vesele igre, lakrdije i pučka operna libreta s ličkom tematikom obilježava regionalna autentičnost, narativnost, oslobođeni komediografski izraz, jezični kontrasti, aktualizirana frazeologija te nerijetko nasljeđe P. Petrovića Pecije. Budak piše i dramske tekstove u kojima je problemsko, idejno ili stilsko polazište petpostavljeno topografskom. Privlači ga ponašanje pojedinca u apsurdnim situacijama (*Zaboravljeni*), poetsko-simbolistički izraz protkan unutrašnjim monologom i retrospekcijama (*Svjetionik*) te stilizirani realizam, arhetipske opsesije i poetičnosti (*Žedan izvor, Nakot Balabana*)” (*Hrvatski biografski leksikon* 1989: 424).

⁹ Budak, Kolar i Gervais prvi su poslijeratni hrvatski rekonstruktori erotske komedije, suprotstavili su štokavštini dijalektalni izraz, a suvremenomu gradskomu prostoru tipične seoske ili malomještanske sredine.

Uz narativnost i folklorna obilježja Budakova sklonost za smiješno jedna je od njegovih najizrazitijih stvaralačkih osobina. Rijetka su ona djela po kojima nije Budak prosuo svoj laki i vedri humor. Dosjetljivost i maštovitost, koje su karakteristične za sve njegove drame i ostali rad, uz osjećaj za smiješno, najviše su došli do izražaja u komediografskim ostvarenjima među kojima je *Klupko* najreprezentativnije djelo.

Često je i sam jezik ishodište komike kod Budaka pa mu on posvećuje znatnu pažnju. Uz to je Budak maštovit i raznolik. Tvorac je živoga, duhovitoga i ironičnoga dijaloga. Sadržaji su mu privlačni. Pokrivajući tematski sva područja života od ljubavi, mržnje, ljubomore, nasljedstva i želje za njim, utjecaja politike na ljude, želje za potomstvom, od stvaranja “kopiladi” do sreće na lutriji, od problema ekonomske emigracije do psihičke analize junaka, od umjetnosti do “coprništva”, suparništva, rođenja i smrti ..., Budak je zavirio u svaki kutak ljudskoga života i osvojivši čitatelje svojim jezikom i stilom pisanja koji je blizak svakodnevnomu jeziku većine ljudi, šireći ideju optimizma koji vlada gotovo svim djelima, a uz to još nudeći pregršt smijeha i životnoga veselja, postao je miljenik čitatelja, a dramska su mu djela postala trajna svojina naših repertoara jer je sve navedeno jamstvo za lake, zabavne i maštovite predstave, koje su još jasnije, pitkije, primamljivije, komunikativnije, zahvaljujući i svojoj poetičnosti (znatan je udio pjesama u dramskim tekstovima, čak se neke tako napisane pjesme smatraju najboljim Budakovim poetskim ostvarenjima poput *Djevojačke kletve*).

Biti uprizoren, gledan ili pak samo čitan san je svakoga dramskoga stvaratelja, a Budak je taj san u potpunosti proživio. Ime Pere Budaka sasvim će sigurno još dugi niz godina svakodnevno biti na ustima kazališnih ljudi i mnogih ljubitelja kazališne umjetnosti te dramske književnosti.

Popis režija Pere Budaka

Program I. (Formoza. Slike o bijegu Čang-Kaj-Šeka iz Kine. Kulački raj. Aktovka s našeg sela. Zdrave snage. Slika iz života jugoslavenskih politemigranata u Rumunjskoj. Zbor derviša. Dramatizirana pjesma Skendera Kulenovića. Devalvacija. Komički balet. Međutočke.) Praizvedba: prosinac 1949. Radnički dom.* (posljednja predstava) 23. III. 1950. 24 predstave. Kerempuhovo vedro kazalište, Zagreb.

Mimica, Vatroslav: *Talenti*. Aktovka. Praizvedba: 24. III. 1950. Malo kazalište. *13. VI. 1950. 17 predstava. Kerempuhovo vedro kazalište, Zagreb.

Trišler, Mirko: *Okno pakla*. Jezovita filmsko-kazališna dramska priča. Praizvedba: 24. VI. 1950. Malo kazalište. *29. VI. 1950. 2 predstave. Kerempuhovo vedro kazalište, Zagreb.

Drž'te lopova. Informbiroovski vašar u gradu Moskvinu. Praizvedba: 24. VI. 1950. Malo kazalište. *29. VI. 1950. 2 predstave. Kerempuhovo vedro kazalište, Zagreb.

Nikšić, Branislav: *Kirija*. Aktovka u jednom činu. Premijera: 29. XI. 1950. * 24. III. 1951. 24 predstave. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Škrković, Miro: *Bratska pomoć*. Istinit događaj obrađen u komično-tragičnoj opereti u 2 slike. Premijera: 29. XI. 1950. *24. III. 1951. 24 predstave. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Eržišnik, Nela – Jurjević-Škrković, Zdenko: *Kiki*. Slika iz života tarzanaša i kokotaša. Premijera: 9. XI. 1950. *24. III. 1951. 24 predstave. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Mitrović, Miro: *Dodite sutra*. Velika opera u jednom činu. Premijera: 29. XI. 1950. * 24. III. 1951. 24 predstave. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Savić, Bora: *Radio-audicija*. Veseli događaj s radio-stanice. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Trišler, Mirko: *Zdravo bolesni*. Istinita priča iz Ureda za socijalno osiguranje. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Novovjeki Neron. Ozbiljna tragikomedija u današnjem zbivanju. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Gec, Jovan: *Svoji smo*. Zbrka u stanu. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Mitrović, Miro: *Dodite sutra*. Velika opera u jednom činu. 24. II. 1951. (25). * 9. V. 1951. 19 predstava. (44). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Iljč, Ilja Arnoldovič i Petrov, Jevgenij Petrovič: *Kod psihijatra*. Šala u jednom činu. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Trišler, Mirko: *U ofsajdu*. Veselo sportsko planinarenje s tužnim završetkom. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Vujatović, Stevo i Pavić, Ljubiša: *Sve za aplauz*. Slike iz kulturnog zbivanja u Bugarskoj. Premijera: 24. II. 1951. * 9. V. 1951. 19 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Trišler Mirko: *Zdravo bolesni*. Istinita priča iz ureda za socijalno osiguranje. 8. VI. 1951. (20). * 23. VI. 1951. 4 predstave (24). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

IV B. Smiješna školska obuka. 8. VI. 1951. (25). * 23. VI. 1951. 4 predstave (29). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Eržišnik, Nela: *Kiki*. Slika iz života kokotaša i tarzanaša. 8. VI. 1951. (25). * 23. VI. 1951. 4 predstave (29). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Vujatović, Stevo i Pavić, Ljubiša: *Sve za aplauz*. Slike iz “kulturnog” zbivanja u Mađarskoj. 8. VI. 1951. (20). * 23. VI. 1951. 4 predstave (24). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Ristanović, Zoran: *Rep*. Često nepotrebnja pojava kod nas. Premijera: 8. VI. 1951. * 23. VI. 1951. 5 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Hadžić, Fadil: *Dosadna komedija*. Komedija. Praizvedba: 14. VI. 1952. * 17. I. 1953. 14 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Budak, Pero: *Klupko*. Komedija u tri čina. Obnova: 24. XI. 1966. (142). * 26. III. 1968. 36 predstava (178). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Popis izvedbi dramskih djela Pere Budaka¹⁰

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Ljudevit Galic. Scenograf: Marijan Trepše. Praizvedba: 24. II. 1952. Posljednja predstava: 24. VI. 1953. 37 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Ljudevit Galic. Scenograf: Ivan Generalić. Kostimograf: Ljubica Wagner. Praizvedba: 3. XI. 1958. Pozornica Sisak. Premijera u Zagrebu: 5. XI. 1958. Posljednja predstava: 28.

¹⁰ Prema *Repertoaru hrvatskih kazališta*.

V. 1963. 83 predstave. Praizvedbom *Na trnu i kamenu* svečano je otvorena stalna scena Hrvatskog narodnog kazališta u Sisku. Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb.

Mečava. Drama u četiri čina. Redatelj: Ljudevit Galic. Scenograf: Zvonimir Agbaba. Kostimograf: Ljubica Wagner. Obnova: 16. X. 1963. (38). Posljednja predstava: 11. IV. 1965. 32 predstave (70). Hrvatsko narodno kazalište, Zagreb.

Suza u radosnom svitanju (Proljeća bez ljeta). Komad u četiri čina. Redatelj: Zvezdana Ladika i Miško Polanec. Scenograf: Miše Račić. Kostimograf: Jasna Novak-Šubić. Koreograf: Milana Broš. Praizvedba: 7. V. 1960. Posljednja predstava: 5. V. 1961. 10 predstava. Scenska glazba: Emil Cossetto. Zagrebačko kazalište mladih, Zagreb.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Đokica Milaković. Scenograf: Ljubo Petričić. Premijera: 31. I. 1953. Posljednja predstava: 26. III. 1958. 141 predstava. Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Pero Budak. Scenograf: Miše Račić. Kostimograf: Ljubica Wagner. Obnova: 24. XI. 1966. (142). Posljednja predstava: 26. III. 1968. 36 predstava (178). Zagrebačko gradsko kazalište *Komedija*, Zagreb.

Svjetionik. Drama u dva dijela. Redatelj: Kosta Spaić. Scenograf: Edo Murtić. Kostimograf: Jasna Novak. Praizvedba: 7. XII. 1956. Posljednja predstava: 28. VI. 1957. 31 predstava. Scenska glazba: Ivo Malec i Philippe Arthuys. Dramsko kazalište *Gavella*, Zagreb

Tišina! Snimamo! Komedija u četiri čina. Redatelj: Georgij Paro. Scenograf: Miše Račić. Kostimograf: Zlatko Bourek. Praizvedba: 18. II. 1961. Posljednja predstava: 30. XII. 1961. 77 predstava. Dramsko kazalište *Gavella*, Zagreb.

Klupko. Komedija. Redatelj: Dino Radojević. Scenograf i kostimograf: Jagoda Buić. Premijera: 12. II. 1971. Posljednja predstava: 28. VI. 1957. 31 predstava. Dramsko kazalište *Gavella*, Zagreb.

Veliki oktobar. Scenska kompozicija. Redatelj: Mirko Merle. Praizvedba: 6. XI. 1968. Tvornica Prvomajska. Zagreb. Scena revolucije, Zagreb.

Herojska kronika (Pero Budak i Mirko Merle). Scenski prikaz biografije Đure Salaja. Redatelj: Mirko Merle. Praizvedba: 15. IX. 1972. Slavonski Brod. Scena revolucije, Zagreb.

Scenska kompozicija posvećena Danu ustanka. (Pero Budak i Mirko Merle). Redatelj: Mirko Merle. Direktor: Josip Škorjanec. Praizvedba: 27. VII. 1977. Sisak. Scena revolucije, Zagreb.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Ante Jelaska. Scenograf: Milan Tolić. Premijera: 21. III. 1953. Posljednja predstava: 6. III. 1954. 9 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Split.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Ante Jelaska. Scenograf: Rudolf Bunk. Premijera 14. XI. 1957. Posljednja predstava: 2. XI. 1958. 15 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Split.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika s prologom. Redatelj: Ante Jelaska. Scenograf: Miše Račić. Premijera: 11. III. 1961. Posljednja predstava: 5. XII. 1961. 13 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Split.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Emil Karasek. Scenograf: Eduard Griner. Premijera: 21. VI. 1952. Posljednja predstava: 2. IV. 1953. 8 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Ivan Marton. Scenograf: Aurelija Branković. Premijera: 20. XI. 1960. Posljednja predstava: 19. XI. 1961. 33 predstave. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Žedan izvor. Drama u 10 slika. Redatelj: Ivan Marton. Scenograf: Ivan Generalić. Kostimograf: Nedžad Kurić. Premijera: 14. XII. 1968. Posljednja predstava: 12. VI. 1969. 15 predstava. Scenska glazba: Dragutin Savin. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Vjekoslav Vidošević. Scenograf: Eduard Griner. Pretpremijera: 16. I. 1975. (1). 3 predstave. Premijera: 23. I. 1975. (5). Posljednja predstava: 16. V. 1976. 34 predstave (39). Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Vjekoslav Vidošević. Režiju obnovio Ico Tomljenović. Scenograf: Eduard Griner. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Scherzo (Dragutin Savin). Scherzo u jednom činu. Napisao Pero Budak. Redatelj: Dragutin Savin. Direktor: Antun Petrušić. Scenograf i kostimograf: Jagoda Buić. Koreograf: Argene Savin. Praizvedba: 14. I. 1965. Posljednja predstava: 28. V. 1965. 8 predstava. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Milan Drašković. Scenograf: Ivan Rodik. Premijera: 3. XII. 1952. 10 predstava. Narodno kazalište August Cesarec, Varaždin.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Milan Drašković. Scenograf: Ivan Rodik. Premijera: 3. XI. 1956. 17 predstava. Narodno kazalište August Cesarec, Varaždin.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Vladimir Gerić. Premijera: 25. V. 1960. 25 predstava. Narodno kazalište August Cesarec, Varaždin.

Mečava. Drama u četiri čina. Redatelj: Bogdan Bogdanović. Scenograf: Miše Račić. Premijera: 19. III. 1953. Posljednja predstava: 13. VI. 1954. 26 predstava. Kazalište Marina Držića, Dubrovnik.

Klupko. Komedija u četiri čina. Redatelj: Bogdan Bogdanović. Scenograf: Milovan Stanić. Premijera: 22. I. 1958. Posljednja predstava: 4. V. 1958. 15 predstava. Kazalište Marina Držića, Dubrovnik.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Bogdan Bogdanović. Scenograf: Miše Račić. Premijera: 10. XII. 1958. Posljednja predstava: 29. III. 1959. 11 predstava. Kazalište Marina Držića, Dubrovnik.

Mečava. Drama u četiri čina iz ličkog života. Redatelj: Zvonimir Jelačić. Scenograf: Nikola Lovrić Caparin. Premijera: 7. I. 1954. Posljednja predstava: 18. IV. 1954. 11 predstava. Narodno kazalište, Šibenik.

Potez kistom. Drama u četiri čina. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Nikola Lovrić Caparin. Premijera: 5. III. 1955. Posljednja predstava: 28. V. 1955. 6 predstava. Narodno kazalište, Šibenik.

Na trnu i kamenu. Komedija iz ličkog života u 5 slika. Redatelj: Ilija Ivezić. Scenograf: Branko Friganović. Premijera: 31. I. 1959. Posljednja predstava: 19. VI. 1959. 19 predstava. Narodno kazalište, Šibenik.

Mečava. Drama u četiri čina. Redatelj i scenograf: Šime Dunatov. Premijera: početkom ožujka 1953. Posljednja predstava: 7. VI. 1953. 9 predstava. Narodno kazalište, Zadar.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Vlado Krstulović. Scenograf: Zoltan Magyar. Premijera: sredinom lipnja 1953. Posljednja predstava: 13. VII. 1953. 6 predstava. Narodno kazalište, Zadar.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u dva dijela (5 slika). Redatelj: Vid Fijan. Scenograf: Zdenko Venturini. Pretpremijera: 12. VI. 1959. (1). Premijera: 20. VI. 1959. (3). Posljednja predstava: 17. IV. 1960. 20 predstava (23). Narodno kazalište, Zadar.

Mečava. Drama u četiri čina. Redatelj: Mirko Perković. Scenograf: Nikola Dragarić. Premijera: 16. V. 1956. Posljednja predstava: 8. VI. 1956. 6 predstava. Karlovačko kazalište, Karlovac.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Savo Simončić. Premijera: 1. XI. 1959. Posljednja predstava: 17. XII. 1960. 76 predstava. Karlovačko kazalište, Karlovac.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Savo Simončić. Pretpremijera: 19. V. 1961. Premijera: 21. V. 1961. Posljednja predstava: 21. XII. 1962. 34 predstave. Karlovačko kazalište, Karlovac.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Janko Marinković. Scenograf: Rudolf Berghofer. Premijera: 29. XI. 1952. Posljednja predstava: 22. II. 1953. 7 predstava. Narodno kazalište, Bjelovar.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Andrej Gavrilović. Scenograf: Rudolf Berghofer. Premijera: 17. III. 1955. Posljednja predstava: 19. VI. 1955. 7 predstava. Narodno kazalište, Bjelovar.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Anđelko Štimac. Scenograf: Sergej Kučinski. Premijera: 23. IX. 1953. Posljednja predstava: 7. V. 1968. 70 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Anđelko Štimac. Scenograf: Antun Žunić. Premijera: 13. XI. 1954. Posljednja predstava: 8. IV. 1955. 14 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Anđelko Štimac. Scenograf: Antun Žunić. Premijera: 21. XII. 1959. Posljednja predstava: 12. XI. 1960. 39 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Žedan izvor. Drama u 11 slika. Redatelj: Leo Tomašić. Scenograf: Dorian Sokolić. Kostimograf: Ružica Nenadović-Sokolić. Premijera: 25. III. 1969. Posljednja predstava: 6. VI. 1969. 11 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Il faro (Svjetionik). Dramma in due parti. Traduzione di Aldo Kocijan. Redatelj: Nereo Scaglia. Scenograf: Sergej Kučinski. Premijera: 26. III. 1960. Posljednja predstava: 2. IV. 1960. 2 predstave. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

La tormenta (Mećava). Dramma in quattro atti. Traduzione di Giacomo Scotti. Redatelj: Mirko Perković. Scenograf: Sergej Kučinski. Premijera: 9. XII. 1964. Posljednja predstava: 21. XII. 1964. 10 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Una madasa intrigada (Klupko). Commedia in tre atti. Traduzione di Elvira Malusa. Redatelj: Anđelko Štimac. Scenograf: Antun Žunić. Kostimograf: Ljubica Budimir-Mraović. Premijera: 12. V. 1979. Posljednja predstava: 15. VI. 1979. 21 predstava. Narodno kazalište Ivan Zajc, Rijeka.

Mećava. Drama u tri čina. Redatelj: Dušan Šuša. Scenograf: Ljubomir Stanković. Kostimograf: Franjo Jelinek. Premijera: 15. VI. 1956. 19 predstava. Gradsko kazalište Joza Ivakić, Vinkovci.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Ljudevit Galic. Scenograf: Joza Mataković. Kostimograf: Marija Dimić. Premijera: 18. II. 1959. 21 predstava. Gradsko kazalište Joza Ivakić, Vinkovci.

Tišina! Snimamo! Komedija u četiri čina. Redatelj: Ivan Marton. Scenograf: Joza Mataković. Kostimograf: Marija Dimić. Premijera: 2. II. 1962. 18 predstava. Gradsko kazalište Joza Ivakić, Vinkovci.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Hinko Tomašić. Premijera: 20. III. 1952. Gradsko narodno kazalište, Slavonska Požega.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Slavko Midžor. Scenograf: Ico Tomljenović. Premijera: 1952. Gradsko narodno kazalište, Slavonska Požega.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Hinko Tomašić. Scenograf i kostimograf: Vladimir Grigić. Premijera: 6. XII. 1952. Posljednja predstava: 16. V. 1955. 25 predstava. Gradsko kazalište, Virovitica.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Stjepan Reder. Scenograf i kostimograf: Vladimir Grigić. Premijera: 21. IV. 1957. Posljednja predstava: 15. XII. 1957. 12 predstava. Gradsko kazalište, Virovitica.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Ivan Marton. Scenograf: Vladimir Grigić. Kostimograf: Olga Grigić. Premijera: 31. V. 1959. Posljednja predstava: 17. X. 1959. 7 predstava. Gradsko kazalište, Virovitica.

Tišina! Snimamo! Komedija u tri čina. Redatelj: Stjepan Reder. Scenograf: Vladimir Grigić. Kostimograf: Olga Grigić. Premijera: 5. III. 1961. Posljednja predstava: 3. XII. 1961. 19 predstava. Gradsko kazalište, Virovitica.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Hinko Tomašić. Scenograf: Vladimir Grigić. Kostimograf: Olga Grigić. Premijera: 2. X. 1965. (26). Posljednja predstava: 26. XI. 1966. 38 predstava (64). Gradsko kazalište, Virovitica.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Stjepan Reder. Scenograf i kostimograf: Vladimir Grigić. Premijera: 26. I. 1968. (13). Posljednja predstava: 10. III. 1968. 10 predstava (23). Gradsko kazalište, Virovitica.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj i scenograf: Ico Tomljenović. Premijera: 11. III. 1956. Posljednja predstava: 7. VI. 1956. 8 predstava. Narodno kazalište, Sisak.

Klupko. Komedija u tri čina. Redatelj: Slavko Midžor. Scenograf: Josip Brocca. Premijera: 28. III. 1953. Posljednja predstava: 26. X. 1953. 14 predstava. Istarsko narodno kazalište, Pula.

Mećava. Drama u četiri čina. Redatelj: Ljudevit Crnobori. Scenograf: Jože Cesar. Premijera: 1. X. 1953. Posljednja predstava: 8. III. 1954. 17 predstava. Istarsko narodno kazalište, Pula.

Svjetionik. Drama u dva dijela. Redatelj: Slavko Midžor. Scenograf: Ermanno Stell. Premijera: 20. III. 1957. Posljednja predstava: 16. V. 1957. 18 predstava. Istarsko narodno kazalište, Pula.

Na trnu i kamenu. Smijeh i suze u 5 slika. Redatelj: Lojze Štandeker. Scenograf i kostimograf: Zoran Šandorov. Premijera: 14. III. 1959. Posljednja predstava: 5. VI. 1959. 27 predstava. Istarsko narodno kazalište, Pula.

Tišina! Snimamo! Komediya u četiri čina. Redatelj: Lojze Štandeker. Scenograf i kostimograf: Zoran Šandorov. Premijera: 9. VI. 1961. 17 predstava. Istarsko narodno kazalište, Pula.

Klupko. Komediya u tri čina. Redatelj: Lojze Štandeker. Scenograf i kostimograf: Zoran Šandorov. Premijera: 10. XII. 1967. (25). Posljednja predstava: 20. VI. 1969. 22 predstave (47). Istarsko narodno kazalište, Pula.

Mečava. Drama u tri čina. Redatelj i scenograf: Slavko Midžor. Premijera: 28. I. 1956. Narodno kazalište Otokar Keršovani, Buje.

Nakot Balabana. Drama. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Branko Ćilić. Kostimograf: Ingrid Begović. Praizvedba: 13. III. 1981. 14 predstava. Scenska glazba: Robert Lovrić. Scena revolucije, Zagreb.

Klupko. Komediya. Redatelj: Mirko Merle. Scenograf: Ivica Krapec. Kostimograf: Ingrid Begović. Premijera: 19. XI. 1981. Beč. Scena revolucije, Zagreb.

Klupko. Premijera: 21. X. 1995. Redatelj: Želimir Orešković. Kostimograf: Ljubica Wagner. Scenograf: Vojo Radoičić. Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca, Rijeka.

Klupko. Redatelj: Aida Bukvić. Scenograf: Dinka Jeričević. Kostimograf: Mirjana Zagorac. Premijera: 25. II. 1999. Zagrebačko gradsko kazalište Komediya, Zagreb.

Teštamenat. Redatelj: Robert Raponja. Scenograf: M. Sekulić. Kostimograf: M. Jeromela. Premijera: 7. XII. 2003. Hrvatsko narodno kazalište, Osijek.

Izvori

Arhivska i bibliotečna građa Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta.

Enciklopedija Hrvatskoga narodnoga kazališta. 1969. Zagreb: Naprijed.

Hrvatski biografski leksikon 2, Bj – C. 1989. Zagreb: JLZ “Miroslav Krleža”.

Leksikon hrvatskih pisaca. 2002. Zagreb: Školska knjiga.

Pozorišni život 1962–63, br. 19–20.

Repertoar hrvatskih kazališta 1, 2 i 3. 2002. Zagreb: HAZU, AGM.

Literatura

B., M. 1953. Razgovor s Perom Budakom. *Narodni list*, 16. VI.

Batušić, Nikola. 1971a. *Hrvatska kazališna kritika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Batušić, Nikola. 1971b. Hrvatsko glumište. Pero Budak: “Klupko”. *Republika* 4: 27.

Batušić, Nikola. 1991. *Uvod u teatrologiju*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Budak, Pero. 1958. Pariška kazališta. *Narodni list*, 8. V.

Budak, Pero. 1959. Zagrebačka kazališta na putu osvajanja nove kazališne publike. *Pozorišni život* 10: 7.

Budak, Pero. 1961a. O našem suvremenom teatru uopće i naša kazališta u novoj situaciji. *Sterijino pozorje* 1: 28–38.

Budak, Pero. 1961b. Referat na IV. kongresu Saveza dramskih umjetnika Jugoslavije. *Pozorišni život* 14–15: 4.

Đorđević, B. 1981. (Pero Budak) Život poklonjen umjetnosti. *Arena*, 16. III. Zagreb.

Gotovac, Mani. 1966. Klupko. *Telegram*, 2. XII. Zagreb.

Hećimović, Branko. 1973. Uvod u suvremenu hrvatsku dramsku književnost ili u traženju bitnih osobina strujanja. *Vidik* XX, III, 16–17–18. (listopad–studen–prosinac).

Hećimović, Branko. 1977. Predgovor. U: P. Budak – F. Hadžić. *Izabrana djela*. Zagreb: PSHK.

Jindra, Ivan. 1997. Pero Budak: Bio sam uvijek aktivan. *Hrvatsko slovo*, 20. VI. Zagreb.

Kekez, Josip. 1984. Usmenoknjiževni prilog oblikovanju poslijeratne hrvatske drame. U: *Dani hvarskog kazališta. Suvremena hrvatska drama i kazalište (1955–1975)*. Split: Književni krug.

- Krležini dani u Osijeku*. 2002. 2003. Zagreb: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta – Zagreb.
- Mišković, D. 1981. Pero Budak: Nisam bacio koplje u trnje. *Večernji list*, 20. IV. Zagreb.
- Puljizević, Jozo. 1966. U ritmu navike. *Vjesnik*, 7. XII. Zagreb.
- Senker, Boris. 2000. *Hrestomatija novije hrvatske drame*, I. dio (1895–1940) i II. dio (1941–1995). Zagreb: Disput.
- Stanojević, Ljubomir. 1969. Intervju s Perom Budakom: Korak dalje u mom literarnom radu. *Kazalište* 12: 25–27.

Pero Budak and Theatre

Budak's relationship with the theatre started in his early childhood. This love lasted longer than the average human life. In this paper we provide a comprehensive analysis of that relationship. He always participated in theatrical life, taking on the roles of actor, director, initiator or manager of various institutions. Budak's literary work is also linked to the theatre. Pero Budak is our most popular dramatic writer regarding the number of performances, as well as the range of locations where these have taken place. Some of his dramas have not only lived a rich life on our stages since their creation, but were also performed on stages around the world. They were translated into and performed in foreign languages. His most popular comedies have been played several hundred times; for instance *Hank* has recorded over 300 performances since its premiere in 1953 at Komedija Theatre. Very few Croatian, or indeed any other comedies have achieved this. It has been staged by almost every Croatian professional theatre as well as countless amateur companies. Furthermore, almost all Croatian theatres have staged *Blizzard* with a record number of repeat performances. An overview of his repertoire is proof of Budak's continuous presence in Croatian theatres.

Key words: Pero Budak, theatre, drama, comedy